

Kritika

A könyv struktúráját tekintve nem mindig következetes, az alfejezetek átláthatóbb jelölésrendszere az olvasó tájékozódását nagyobb mértékben segítené. Összességében Réthy Endrének könyvének elméleti része jól megalapozott, gyakorlati része precízen kivitelezett, vizsgálati eredményei korrektek, a szükséges hivatkozások pontosak. A munka pozitívuma az is, hogy sikerült megtalálni az elméleti és a gyakorlati rész közötti ideális egyensúlyt.

Réthy Endré (2003): *Motiváció, tanulás, tanítás. Miért tanulunk jól vagy rosszul?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Habók Anita

SZTE, BTK, Neveléstudományi Doktori Iskola

Személyes pedagógiatörténet

Iskoláról, pedagógiáról lényegében kétféleképpen szokás írni: vagy a pedagógia szaktudományának elvont nyelvén vagy a személyes visszaemlékezések és vallomások szubjektív hangján. Az előbbi esetén gyakran feltesszük a kérdést: no de mi köze van mindennek az iskolák valós hétköznapijához? Az utóbbi esetén más hiányérzet marad gyakran az olvasóban: igen, ezek mind érdekes emlékek, de van-e egyáltalán általánosítható tanulságuk a személyes történeteknek? „A magyartanítás mestersége” című beszélgetéskötet e szakadék áthidalására tesz erőfeszítést.

Gordon Győri János, a kérdező és szerkesztő tíz olyan magyartanárral beszélgetett, akik mind a szakma megkérdőjelezhetetlen tekintélyei. Nem állítjuk ezzel, hogy ők a legjelentősebbek, de azt igen, hogy mindannyian a legjelentősebbek közé tartoznak. A beszélgetések egy egyetemi szeminárium keretében zajlottak, a szövegeket a szemináriumvezető-szerkesztő irányításával részben a hallgatók végezték. A beszélgetésekre a 2002–2003-as tanév folyamán került sor, ami azért szerencsés, mert a megszólalók mind a magyartanítás ugyanazon állapotára reagáltak. A tíz interjú után a szerkesztő összefoglaló tanulmánya következik, végül az interjúalanyok életútját összefoglaló „Pályaképek” című kislexikon.

A tíz beszélgetésből kirajzolódik két jelentős nemzedék portréja: az egyik a tízes évek végén, a húszas évek első felében született, a második a harmincas években. Mindannyian éltek már a második világháború előtt, mindannyian olyan világban nőttek föl, amely a mai diákok számára már történelem. Mindannyian olyan kultúra gyermekei, amely mára gyökeresen átalakult, átfarmálódott. Tapasztalataik azért rendkívül fontosak, hogy az irodalomtanítás mai vitái egy egészen más, történeti dimenziót is kapjanak. Ezzel azt a bölcsességet is megnyerhetjük, hogy lássuk: a tanítás mindig megegyezés, konvenció kérdése, nincsenek öröktől létező tananyagok, tananyag-elrendezési elvek, módszertani evidenciák.

Csak egyetlen példával élve: az irodalomtanítás mai vitái elsősorban akörül csúcsosodnak ki, hogy az irodalomtanítás értékörző védelmezői ragaszkodnak az irodalomtörténeti-kronológiai elvhez, az irodalomtanítás megújítását sürgetők pedig a tananyag elrendezésében megszüntetnék a történeti-kronológiai elv kizárólagosságát. És mit olvassunk a kötetben? Azt, hogy a két világháború között csak a két utolsó tanévben volt rend-

szeres irodalomtörténet, azt megelőzően olyan szempontok szerint vizsgálták az irodalmat a magyarórákon, amelyek hozzásegíthették a diákokat ahhoz, hogy értő olvasók legyenek. Mielőtt a rendszeres irodalomtörténet elkezdődött volna, stilisztikát, retorikát, poétikát tanultak, még korábban pedig tematikus elrendezésben olvastak történeteket, verseket, regényeket, drámákat. Hátrább tehát az agarakkal – üzeni e kérdésben a könyv: akik megőriznék az irodalomtörténet kizárólagosságát, nem az irodalomtanítás öröktől létező rendjét védelmek, hanem egy körülbelül fél évszázados, az ötvenes években kialakult gyakorlatot; akik pedig az irodalomtörténet mellett más megközelítések létjogosultságát hirdetik, nem valami egészen újat, soha-nem-látott tananyag-struktúrát találtak föl, hanem részben visszatérnek a két háború közötti iskolarendszer tananyag-elrendezési modelljéhez. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lenne egyik vagy másik álláspont helyesebb, alátámaszthatóbb, hogy ne lenne ma, 2005-ben valamelyik érvényesebb, csak azt jelenti, hogy a mai álláspontoknak megvannak a maguk történeti gyökereik.

Módszertani értelemben is némi alázatra int e kötet: az derül ki belőle, hogy a tanítási gyakorlat eszköztára bizony keveset fejlődött ötven év alatt. Módszereink nagyjából megegyeznek azokkal, amelyekkel az ötvenes-hatvanas-hetvenes években ezek a kiváló tanárok éltek. Természetesen nem következik ebből az, hogy ezek öröktől fogva adott és örökké a leghatékonyabb módszerek, de az sem, hogy a magyartanítás egész mai módszertana teljesen és végérvényesen elavult volna. Inkább tanulni lehet a szövegekből: abból, hogyan találta meg a legmegfelelőbb módszert *Márton János* az Illatos úti gyerekek között, hogyan tanult *Jelenits István* sokat abból, hogy Gödön szakiskolás gyerekeket tanított, hogyan találta meg *Egedy Mária* sok iskolai hányattatás közepette is mindig a legérvényesebb tanári attitűdöt, hogyan kamatoztatta *Kulcsár Adorján* filológusi és nyelv-művelő tapasztalatait a tanításban, hogyan vágott neki a nyelvtanítás máig nagyhatású megújításának *Jobbágyiné András Katalin* és *Honti Mária*, hogyan lett remek tan-könyvíró *Madocsai László*, hogyan tudta összeegyeztetni irodalomtörténeti és tanári munkáját *Orosz László*, hogyan lett egy iskola majdnem negyven éven át meghatározó egyénisége *Zsuffa Zoltánné* vagy hogyan vitte tovább a *Horváth Jánostól* tanultakat *Mohácsy Károly*. Nagy- és kistörténeteket egyaránt olvashatunk a visszaemlékezésekben, olyanokat is, amelyekből konkrét pedagógiai ötleteket, módszertani fogásokat meríthet az olvasó és olyanokat is, amelyek szemléletformálóak lehetnek.

A szövegben mindenki előbb összefoglalja saját életpályáját, majd módszertani kérdésekről, a tananyagkiválasztás és -elrendezés problémáiról beszél, állást foglal a magyartanítás egyes kérdéseiről. A kötet egyik gyengéje, hogy miközben az életsorsok összefoglalása igazán izgalmas, a magyartanításról, a vezetőtanári munkáról mondottakban sok az esetlegesség, gyakran lényegtelen kérdésekről esik szó, sok olyan tanácsot olvashatunk, amelyek véletlenszerűnek tűnnek. Ezzel a problémával összefügg a kötet másik gyengéje: nincsenek eléggé megmunkálva a szövegek. Az élőbeszéd sok esetlegessége, nyelvi pongyolasága átkerült az írott változatba. Sokkal szigorúbban kellett volna rövidíteni az elmondottakon, húzni, húzni, húzni. Magukkal az interjúalanyokkal szemben is udvariasabb megoldás lett volna, ha hibátlan és választékos szövegeket közölt volna a kötet. Ez a kemény és szigorú szerkesztői munka vélhetően a tanítási kérdésekről kifejtett vélemények esetében is javára vált volna a szövegeknek, még akkor is, ha ennek egy-egy vélemény, gondolat vagy megfigyelés áldozatául esik.

A kötet azonban – iménti bírálatom ellenére is – betölti elsődleges hivatását: nagy tisztelettel bemutatja egy szakma: a magyartanítás igen jelentős képviselőit és láthatóvá teszi a történeti folyamatosságot mai és korábbi problémáink és kérdéseink között. A tanár munkája amúgy is könnyen elenyészik, elsősorban a tanítványok emlékezete őrzi meg. Éppen ezért a kötet legnagyobb érdekessége az, ahogyan a jelentős tanáregyéniségek a saját tanáraikról vallanak. Igen, mondhatjuk, létezik kontinuitás a mai, tegnapi, tegnapielőtti és még korábbi tanár-nemzedékek között.

Abban a szerencsében volt-van részem, hogy a kötetben szereplő tanárok legtöbbjét személyesen is ismerhetem, sőt Egedy Mária két évig még magyartanárom is volt. A magam bőréen is megtapasztalhattam, mi az, amit e kötet is sugall: hogy az egymást követő tanár-nemzedékek munkája egymásra épül, hogy tanulhatunk egymástól, elleshetünk fogásokat, gondolatokat, mentalitást és értékeket.

Szomorú aktualitása volt a kötet megjelenésének, hogy azokban a hetekben láttam napvilágot, amikor a magyartanári szakma két nagy egyénisége eltávozott: a kötetben szereplő Madocsai László, Mado tanár úr és a kötetben nem szereplő, de nagyon sokak által szeretett és tisztelt Eörsiné Hajdú Marianna. Nagy egyéniségek voltak, tanuljunk tőlük, miként a kötetben szereplő többi kiemelkedő magyartanártól. Tanulság és tiszteletadás is e könyv, s egy szakma számára elengedhetetlen számvetés azzal, mit kapott legjelesebb művelőitől.

Gordon Györi János (2004): *A magyartanítás mestersége. Mestertanárok a magyartanításról (Beszélgetés tíz kiemelkedő jelentőségű magyartanárral)*. Krónika Nova Kiadó, Budapest.

Fenyő D. György
ELTE, Radnóti Miklós Gyakorlóiskola

Freud-filológia és hatáskutatás

Freud és az irodalom kapcsolata már a középiskolai tananyagban is szerepel. Vajda Barnabás azoknak ajánlja – e téma magyar vonatkozásaihoz hozzászóló – könyvét, akik „a kultúrhistóriai tények részleteire és esetleges összefüggéseire is kíváncsiak.”

Avalaha élt egyik legnépszerűbb kozmológus, *Carl Sagan* az emberi intelligencia evolúciójáról írott könyvében (1977) alapvetően pozitívan nyilatkozott Sigmund Freud tanairól. Többek között így írt: „háromnegyed évszázad elteltével, a Dement és más pszichológusok laboratóriumaiban végzett kísérletek Freudot látszanak alátámasztani. (...) Freud számos felismerése (...) bátor, nehezen kivívott, érvényes gondolatnak tetszik.” (1)

Az elképesztő észjárású *Stanislaw Lem* azon írók közé tartozik, akik veszik a fáradságot és megpróbálják követni a tudomány alakulását. Amikor a lengyel mester a neurofiziológia legújabb eredményeivel szembesült (1994), a következőt jegyezte meg: „Freud ebben a kontextusban olyannak tűnik nekem, mint a mesemondó, aki az imént hallotta, hogy harangoznak, de sem azt nem tudja, miért, sem azt, hogy hol.” (2)

A felvidéki oktatásügy egyik ígéretes személyisége, Vajda Barnabás pedig monográfiájában ekképpen ítéli meg Freud tudományos pozícióját: „Egy évszázaddal utána, jóval fejlettebb technika birtokában az agy- és álomkutatás azóta sem hozott igazi áttörő eredményeket.” (3)

Történt valami a nyolcvanas években, amiről még nem tudhatott Sagan, de később elkápráztatta Lemet? Majd a folyamat a visszájára fordult? A neurológia, a memóriakutatás, a pszichiátria, az antropológia (stb.) vizsgálódásai valójában kudarcba fulladtak? Ha megkérdeznénk egy szakértőt, feltehetően a következőképpen válaszolna: „Igen, az utóbbi pár évtizedben hihetetlen eredményeket tudott felmutatni az agykutatás. Például számos biológiai reakció – így az álomjelenségek bizonyos tartománya is – lokalizálható az agy különböző részeiben (R-komplexum, limbikus rendszer, neokortex). Ezek azonban csak részeredményeknek tekinthetők, hiszen igen bonyolult, még megválaszolatlan kérdéseket vet fel az emberi agy evolúciója. Ennek tanulmányozása sok meglepetést tarto-